

УДК 528.94

Осталецька О. І.

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського

ІСТОРИЧНІ АТЛАСИ А. ЛЕСАЖА У ФОНДІ СЕКТОРУ КАРТОГРАФІЧНИХ ВИДАНЬ НБУВ

В статті подається життєпис А. Лесажа – французького письменника маркіза де Ласказ (1766–1824) та огляд його історичних атласів, що зберігаються в фондах сектору картографічних видань НБУВ.

Ключові слова: НБУВ, фонди сектору картографічних видань, історичні атласи А. Лесажа.

Вступ. В 2012 р. виповнилось 170 років з дня смерті, а в 2011 р. – 245 років з дня народження автора історичних атласів світу, відомого французького письменника маркіза де Ласказ (Las-Cases; 1766–1842), який випускав свої твори під псевдонімом Лесаж (Lesage).

Еммануель-Огюст-Дьєдонне Ласказ до Великої французької революції був лейтенантом морської служби, емігрував в 1791 р., служив в армії Конде. Після перевороту 18 брюмера (9 листопада 1799 р.) повернувся до Франції, де попав під амністію. Під час знаменитих "Ста днів" Ласказ був членом державної ради і камергером імператора Наполеона Бонапарта, за яким вирушив разом зі своїм сином на острів св. Єлени. В засланні Наполеон

диктував йому свої мемуари. Згодом Ласказ був висланий з острова і засуджений до ув'язнення на місі Доброї Надії, а в 1816 році відправлений в Європу. Деякий час він жив у Бельгії і до самої смерті Наполеона всіма засобами намагався полегшити долю імператора, після чого повернувся до Франції. Ласказ залишив спогади про своє перебування на острові св. Єлени ("Memorial de St. Helene". Париж, 1823–1824), які є важливим джерелом для вивчення історії Наполеона.

Перше видання "Atlas historique, genealogique, chronologique et géographique", підготовлене Ласказом, вийшло в Лондоні в 1801 році під псевдонімом "Lesage", можливо, вибраним в честь свого співвітчизника, письменника Алена Рене Лесажа (1668 – 1747). Перше паризьке видання було надруковане в 1803 – 1804 рр., а в 1809 році після перекладу його російською мовою Шавровим Є. М. "Исторический, генеалогический, хронологический и географический атлас" був випущений в Санкт-Петербурзі. Протягом наступних десятиліть атлас неодноразово перевидавався. Він користувався великою популярністю, тому зразу ж почали видаватись атласи Лесажа в багатьох європейських країнах основними мовами континенту.

Популярність атласу Лесажа на початку ХІХ століття не викликає здивування. Власне кажучи, це був перший фундаментальний посібник для вивчення світової історії та географії. Створення такого наочного посібника вимагало від його автора великого таланту і трудомікої роботи протягом багатьох років, адже твір не повинен був перетворитися в нагромодження фактів і безладно викладених відомостей. Історичний атлас призначався для найширшого кола читачів, незалежно від статусу, професії та віку.

Метою даної публікації є дослідження та опис історичних атласів А.Лесажа (маркіза де Ласказ), що зберігаються у фондах сектору картографічних видань НБУВ.

Виклад основного матеріалу. Сектор картографічних видань зберігає у своїх фондах численні екземпляри старовинних географічних та історичних атласів, виданих в ХVІ – початку ХІХ ст., які зберегли повноту тексту, комплект карт, оригінальну оправу і мають відмінний зовнішній вигляд. Зокрема, історичних атласів Лесажа у фондах сектору – 16 екземплярів, переважна більшість яких в напівшкіряній оправі з золотим тисненням на корінці. Добре збереглась також сучасна виданню ручна підфарбовка і тонування аквареллю в тексті карт і таблиць. За хронологією та місцем видання атласи можна згрупувати таким чином:

1) Паризькі видання:

– приблизно 1804 р. (в 2-х екземплярах) [2] (друкар de P. Didot L'Aine, au Louvre) з печаткою "Всенародня бібліотека України ВУАН"; цікавою особливістю цих видань є наявність аркуша з прізвищами та назвами

організацій передплатників атласу, кількість яких перевищує 1 тис. осіб (першим в списку стоїть ім'я Бонапарта).

– 1807 р. видання [3] (видавець de Sourdon M.) – 2 екземпляри без титульного аркуша, один з яких (№ 16999) має печатку "Всенародня бібліотека України ВУАН", другий (№ 47629) – рукописну позначку на шмуцтитулі "От графа Александра Безбородько – Александру Миклашевському" та літопис династії Наполеона з 1796 до 1806 ("Les Fastes Napoleens de 1796, a 1806");

– приблизно 1809 р. [4] (видавець de M. Sourdon) без титульного аркуша, є печатка "Всенародня бібліотека України ВУАН";

– 1824 р. [5] (видання Ch.-A. Teste; Leclere libr., друкар de J. Didot Aine) з наклейкою "Meslant Relieur, pres la Sorbonne" та печаткою "Всенародня бібліотека України ВУАН";

– 1827 р. [6] (видання Leclere libr., друкар Paul Renouard), містить екслібрис на звороті обкладинки "Biblioteka Zahiniecka" та дві печатки на титулі: "Всенародня бібліотека України ВУАН" і "Biblioteka Zahiniecka";

– 1829 р. [7] (видання Leclere libr., друкар Paul Renouard), містить на титулі рукописну позначку "Paul de Galagan" та печатку "Всенародня бібліотека України ВУАН";

– приблизно 1833 р. [8] (видання [Leclere libr.], друкар [Paul Renouard]), відсутній титульний аркуш, бібліографічний опис в таких випадках складається методом співставлення з іншими виданнями та вивчення хронології відображених в таблицях історичних подій.

2) Флорентійське видання 1807 р. [9] (в 2-х екземплярах), виправлене і доповнене, (Molini, Landi) один з яких (№ 4731) містить печатку "Всенародня бібліотека України ВУАН", другий (№ 4741) – таку ж печатку і штамп "Волынский губернский комитет по охране памятников искусства и старины".

3) Брюссельське видання: 1827 р. [10] (друкар P. J. de Mat) з додатком, нумерацією карт і таблиць та передмовами до брюссельського та паризького видання, літописом династії Наполеона з 1796 до 1821 ("Les Fastes Napoleens de 1796 a 1821"), містить печатку "Всенародня бібліотека України ВУАН" та рельєфну марку видавництва. Це одне з найповніших і найкраще збережених з усіх історичних атласів Лесажа у нашому фонді.

4) єдиний у фонді сектору, перекладений німецькою мовою і виданий в м. Карлсруе атлас А. Лесажа 1829 р. [11] (видавець Joh. Velten) з присвятою великому герцогу баденському Людовіку Вільгельму Августу;

5) перекладений Є. М. Шавровим і надрукований в 1812 р. [12] в Санкт-Петербурзі російський варіант атласу в 3-х екземплярах, один з яких (№ 3533) містить печатку "Всенародня бібліотека України ВУАН", другий (№ 5436) – крім цієї печатки, рукописну позначку "Из книг Житомирской Губернской Публичной Библиотеки", № 40549 – наклейку на корінці

"Bibliothecae Romano-Catholicae Ecclesiasticae Academiae Petropolitanae" та печатку "Biblioth. Academ. Vilnensis".

В усіх вищезазначених атласах поданий комплект таблиць і карт з основних епох та періодів світової історії від найдавніших часів до початку XIX ст. Описані події відносяться як до цивільної, так і до церковної історії (остання таблиця, присвячена генеалогії європейських правлячих династій, доведена до 1833 р.). На історико-географічних картах не просто зображені державні кордони, а й показані також найважливіші події політичної історії: наприклад, на карті Античної Греції виділені маршрути військових походів і місця битв Греко-перських війн (500 – 449 pp. до н. е.).

Крім історико-географічних карт, атласи А. Лесажа містять різні види таблиць, в яких зібраний і систематизований величезний об'єм фактів, дат і відомостей з історії багатьох країн. Важливою перевагою атласу є ретельно продумана методика подачі складного та об'ємного масиву даних. Таблиці мають чітку структуру, дуже зручні для візуального сприйняття і дозволяють з великою ефективністю засвоювати подану в них різноманітну інформацію.

В атласах повноцінні статті довідково-енциклопедичного характеру супроводжуються пояснювальними таблицями, в яких резюмовані відомості, призначені для запам'ятовування (як приклад можна навести розділ про адміністративний, політичний устрій Римської держави, війни, римські провінції, вторгнення варварів тощо).

В генеалогічних таблицях відображені династії всіх правлячих родин Європи. В синхроністичних таблицях паралельно подана хронологія історії держав, існуючих в конкретні періоди часу. Це дозволяє співставляти розвиток основних діючих суб'єктів на "арені" історії в різний час і отримати цілісну картину кожної епохи (наприклад, періоди правління "варварських" королів Європи співставлені з царюванням візантійських імператорів). В аналітичних таблицях викладені відомості з історії певних держав за ключовими параметрами: в області культурного розвитку, політичного устрою, соціальної структури.

Висновок. Історичні атласи А. Лесажа (маркіза де Ласказ), які зберігаються у фондах сектору картографічних видань НБУВ, відносяться до рідкісних старовинних видань початку XIX століття, що відображають різноманітні сюжети історії людства, узагальнюють та систематизують накопичені свого часу знання з світової історії.

**Рецензент – кандидат історичних наук, зав. відділу НБУВ
Т. М. Коваль**

Література:

1. *Леса́ж, А.* (маркиз де Ласказ). Исторический, генеалогический, хронологический и географический атлас [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.rusbibliophile.ru/Book/Lesazh_A__\(markiz_de_Laskaz\)_](http://www.rusbibliophile.ru/Book/Lesazh_A__(markiz_de_Laskaz)_).
2. *НБУВ.* Сектор картографічних видань, інв. №№ 4777, 8123, шифр С 416.
3. *НБУВ.* Сектор картографічних видань, інв. №№ 16999, 47629, шифр С 220.
4. *НБУВ.* Сектор картографічних видань, інв. № 3505, шифр С 309.
5. *НБУВ.* Сектор картографічних видань, інв. № 5402, шифр С 564.
6. *НБУВ.* Сектор картографічних видань, інв. № 5401, шифр С 576.
7. *НБУВ.* Сектор картографічних видань, інв. № 5403, шифр С 524.
8. *НБУВ.* Сектор картографічних видань, інв. № 17844, шифр С 575.
9. *НБУВ.* Сектор картографічних видань, інв. № № 4731, 4741, шифр С 380.
10. *НБУВ.* Сектор картографічних видань, інв. № 4663, шифр С 88.
11. *НБУВ.* Сектор картографічних видань, інв. № 3506, шифр С 308.
12. *НБУВ.* Сектор картографічних видань, інв. №№ 3533, 5436, 40549, шифр С 334.
13. *Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. Т. XVII [Текст] / Под ред. К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского. – СПб., 1896. – С. 358.*
14. *Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. Т. XXXIX [Текст] / Под ред. К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского. – СПб., 1903. – С. 90.*

Е. И. Осталецкая

ИСТОРИЧЕСКИЕ АТЛАСЫ А. ЛЕСАЖА В ФОНДЕ СЕКТОРА КАРТОГРАФИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ НБУВ

В статье представлены жизнеописание А. Лесажа – французского писателя маркиза де Ласказа (1766–1824) и обзор его исторических атласов, хранящихся в фондах сектора картографических изданий НБУВ.

Ключевые слова: НБУВ, фонды сектора картографических изданий, исторические атласы А. Лесажа.

O. Ostaletska

THE LESAGE'S HISTORICAL ATLASES IN FUND OF SECTOR OF CARTOGRAPHIC EDITIONS OF VNLU

Biography of A. Lesage – French writer, comte de Las Cases (1766 – 1824) and survey of his historical atlases in fund of sector of cartographic editions of VNLU is presenting.

Keywords: Vernadsky National Library of Ukraine, fund of sector of

cartographic editions, Lesage's historical atlases.

Надійшла до редакції 13 липня 2012 р.